

Методи та прийоми навчання носять наочно-дійовий характер. При цьому педагог виявляє активну позицію, демонструє іграшки, предмети, а головне, спосіб дії з ними, супроводжуючи свої дії емоційними поясненнями.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Блеч Ганна

Дошкільний вік є сенситивним періодом для становлення і розвитку мовленнєвої функціональної системи у дітей з розумовою відсталістю. Саме в цьому віці можна створити максимально ефективні умови для реалізації корекційних завдань, скорегувати існуючі недоліки розвитку мовленнєвої діяльності та попередити труднощі, які можуть виникнути в процесі шкільного навчання.

Робота педагогів із розвитку мовлення у розумово відсталих дітей в дошкільному закладі має на меті сформувати потребу у мовному спілкуванні та практично оволодіти мовленням як засобом комунікації.

Порушення мовлення при інтелектуальній недостатності має системний характер та розповсюджується на всі функції мови — комунікативну, пізнавальну, регулюючу. Слабкість комунікативної функції мови розглядається як частина в структурі загального мовленнєвого порушення. Порушення регулюючої функції мови проявляється в недорозвитку словесній регуляції діяльності. Мова майже не включається в процес діяльності, діти не спроможні створювати сюжетні малюнки, декоративні роботи, конструкції у співвідношення із сформульованим задумом. Слабкість плануючої функції призводить до того, що мова дітей не є інструментом їх мисленнєвої діяльності, в ній не відображається особистий, пізнавальний досвід, що призводить до стереотипних сюжетів, до зміни задуму. Недостатньою є і пізнавальна функція мовлення, що проявляється в неспроможності встановлювати зв'язки між практичними діями та їх словесними позначеннями. Дії дітей до кінця не усвідомлені, досвід дій не зафіксований у слові, тому не узагальнений, образи та уявлення формуються повільно та фрагментарно.

У розумово відсталих дітей ще до початку дошкільного віку відсутня готовність до засвоєння письмової мови. Не сформовані такі предпосилки мовленнєвого розвитку як предметна діяльність, інтерес до оточуючого, потреба в спілкуванні з дорослими, не сформоване фонематичне сприйняття, недостатньо розвинутий артикуляційний апарат. Мовний недорозвиток розумово відсталих дошкільників досить неоднорідний. Багато розумово відсталих дітей не починають говорити

не тільки до початку дошкільного віку, але й до 5 років. Для більшості розумово відсталих дітей розвиток мовлення в дошкільному віці тільки починається. Перші слова з'являються після 3 років, а речення — до кінця дошкільного віку. Серед розумово відсталих дошкільників є діти, які зовсім не вміють говорити, і діти, які достатньо гарно говорять. Але всіх їх об'єднує обмежене розуміння зверненого мовлення, ситуативність, з одного боку, і відірваність мови від діяльності — з іншого.

Фразове мовлення відрізняється великою кількістю фонетичних та граматичних порушень. Пасивний словник перевищує активний, але це стосується сприйняття окремих ізольованих слів. Є слова, які розумово відстала дитина промовляє з опорою на малюнок, але не розуміє, коли їх промовляє інша людина. Це говорить про те, що у розумово відсталої дитини довгий час зберігається ситуативне значення слова.

Без своєчасних корекційно-розвивальних заходів відставання в розвитку мовлення розумово відсталих дітей зростає.

Тому розвиток мовлення у дітей з розумовою відсталістю є однією з основних складових загальної корекційно-розвивальної роботи в спеціальних дошкільних закладах, що забезпечується використанням спеціальної технології навчання дошкільників з розумовою відсталістю, яка охоплює реалізацію змісту, чітку організацію форм впровадження ефективних методів та прийомів, що сприятимуть розвитку їх пізнавальної діяльності, мислення та мовлення.

Розвиток мовлення і формування комунікативних здібностей у дітей повинен відбуватися у всіх видах діяльності та в повсякденному житті.

Корекційна робота з розвитку мовлення здійснюється у процесі: спілкування з дитиною з приводу побутових, ігрових та пізнавальних інтересів (розвиток соціального напрямку мови, формування комунікативної потреби, оволодіння різними видами комунікативних висловлювань); сюжетно-рольових та театральних ігор (активізація мовних засобів); занять з малювання, ліплення, конструювання, ручної праці (регулююча функція мови, зв'язок сприйнятого зі словом з метою формування та актуалізації уявлень зі словом); формування елементарних математичних уявлень на заняттях з розвитку мовлення; ознайомлення з навколишнім світом; фізичного, музичного та сенсорного виховання; індивідуальної корекційної роботи (корекція порушень звуковимови, розвиток фонематичного сприймання, слуху).

Систему корекційно-розвивального навчання з розвитку мовлення у розумово відсталих дітей в дошкільному закладі можна представити у вигляді наступних напрямів (змістових ліній):

- робота з формування лексичної сторони мовлення, формування зв'язного мовлення (здійснюється педагогом-вихователем на заняттях з розвитку мовлення);

- робота з формування фонетико-фонематичної сторони мовлення (постановка, автоматизація, диференціація звуків; розвиток фонематичних уявлень, фонематичного слуху; розвиток слухового контролю, слухової уваги; формування елементарного звукового аналізу) (здійснюється дефектологом, логопедом на логопедичних заняттях, під час корекційної індивідуальної чи підгрупової роботи);
- навчання елементам грамоти (розвиток дрібної моторики та підготовка руки до письма) (здійснюється логопедом на корекційних логопедичних заняттях, дефектологом та вихователем на інших заняттях).

Роботу з формування лексичної сторони мовлення та формування комунікативних навичок проводить вихователь під час групових занять. Теми, що вибираються, рекомендується співвідносити з порами року, зі святами, з подіями в житті дітей. Обов'язковою умовою до організації навчання є створення умов для практичного застосування набутих знань, закріплення знань на заняттях з математики, малювання, ліплення, в іграх (дидактичних, рухових, сюжетно-рольових).

На початкових етапах роботи увага приділяється розвитку невербальних форм спілкування — фіксації погляду на обличчі дорослого, розуміння жестів (прощання та вітання). У подальшому, поряд зі становленням вербального спілкування ці форми не втрачають своєї значущості і продовжують розвиватися та удосконалюватися. На заняттях із розвитку мовлення систематизується та узагальнюється мовленнєвий матеріал, який діти отримали під час інших видів діяльності. Розширюється та уточнюється словник, активізується зв'язне мовлення. Оскільки гра у дошкільному віці розглядається як провідна діяльність, у процесі проведення якої розвивається мовлення, доцільно завдання дітям пропонувати в ігровій формі, що підвищить ефективність корекційного впливу.

Формування лексики у дітей відбувається за кількома напрямками:

- розширення обсягу словника паралельно з розширенням уявлення про довкілля, формуванням пізнавальної діяльності;
- уточнення значення слів;
- активізація словника, перенесення слова із пасивного в активний словник.

З метою формування лексики доцільно використовувати різноманітні вправи, ігри на розвиток словесних асоціацій, класифікації предметів, зображених на малюнках, диференціації предметів за зовнішніми ознаками, назви предметів за узагальненими словами, враховуючи при цьому тематичний принцип відбору матеріалу.

На індивідуальних та підгрупових корекційних заняттях з розвитку мовлення логопед здійснює роботу з формування звукової сторони

мови. Вона направлена на розвиток сприйняття мови (мовленнєвого слуху, уявлення), розвиток мовно-рухового апарату (артикуляційного, голосового апарату, мовного дихання), і на цій основі на формування вимовляння звуків, слів. Важливим етапом формування фонематичного сприйняття є впізнавання не мовленнєвих звуків (каплі води, дзвінок телефону і т.д.), а розрізнення звуко-комплексів, однакових за висотою, силою, тембром, розрізнення слів близьких за звучанням, диференціація складів та фонем.

На цих заняттях формується кінестетична основа артикуляційних рухів, формуються мовно-рухові координації. Діти навчаються сприймати звук на слух, впізнавати його в мовному потоці, чітко вимовляти в звуко-комплексах, складах, словах, реченнях, віршах, розповідях. Логопед приділяє увагу розвитку фонематичного сприйняття, здійснює корекцію порушень звуковимови.

Порушення звуковимови, які мають розумово відсталі діти, можуть бути скореговані. Але поставлений звук розумово відсталі діти ще довго в зв'язному мовленні не використовують, продовжуючи говорити неправильно. При включенні звука в активне мовлення дитині необхідно самостійно здійснити узагальнюючий фонетичний аналіз слова і точно скоординувати рухи органів мовлення. Це не завжди вдається, тому що слухове сприйняття і артикуляційні рухи недостатньо диференційовані, а процеси узагальнення викликають великі труднощі.

При формуванні правильної звуковимови слід враховувати, що вона відбувається на тлі розвитку та вдосконалення звукової структури слова.

Корекція звуковимови здійснюється:

- на основі слухо-мовного сприймання та артикуляції моторики;
- одночасно з формуванням фонематичних процесів (фонематичного сприймання й фонематичного аналізу);
- у тісному зв'язку з розвитком лексики й граматичної будови мовлення.

Велику увагу варто приділяти активізації процесу звуковимови. Цьому сприятиме робота з уточнення звуковимови й звукового образу тих звуків, які дитина вже засвоїла. Це допоможе вдосконаленню артикуляційної моторики, мовно-слухового сприймання та спонтанній появі нових звуків.

Корекційній роботі над звуковимовою передують цілий ряд вправ, націлених на розвиток слухового сприймання, слухової уваги, слухової пам'яті, розвиток ручної та мовленнєвої моторики, зорово-просторових функцій, формування часових уявлень, розвиток ритму, формування мисленнєвих операцій аналізу, синтезу, порівняння тощо.

Така робота проводиться у процесі ігор, спостережень, екскурсій.

За необхідності в індивідуальні заняття можуть включатися завдання, які пов'язані з проблемним засвоєнням програмового матеріалу.

Навчання елементам грамоти включає в себе розвиток дрібної моторики та підготовку руки до письма. Розвиток тонкої ручної моторики у сензитивний період розвитку мовлення викликає активізацію, дозрівання мовленнєвих зон кори головного мозку, забезпечує готовність руки дитини до оволодіння письмом.

Увага приділяється загальному розвитку рук дитини, формування навички хватання, виділенню кожного пальця, становленню ведучої руки та формування узгодженості дій обох рук. Під час занять відпрацьовуються навички утримання пальців у потрібній позі, переключення з одної пози на іншу, одночасне виконання рухів пальцями та кистями обох рук. Всі ці дії виконуються спочатку за наслідування дорослого, а потім одночасно з мовним супроводом та з опорою на зорові й тактильні образи-уявлення. Розвиток усіх видів дрібної моторики та зорово-рухової координації слугують передумовою до становлення усної та письмової мови, а також сприяють підвищенню пізнавальної активності дітей.

Таким чином, технологія навчання і розвитку мовлення забезпечується реалізацією змісту програми з розвитку мовлення, доцільною організацією корекційно-розвивальної роботи, впровадженням спеціальних методів та прийомів, з метою підтримки та максимально можливого розвитку дитини для успішного соціального й особистісного її становлення, для необхідності формування потреби у мовному спілкуванні та практичному оволодінню мовленням як засобом комунікації.

ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ КОНСТРУЮВАННЮ ДОШКІЛЬНИКІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Чеботарьова Олена

Одним із важливих засобів розвитку пізнавальної діяльності дітей з розумовою відсталістю є конструювання, яке розглядається як процес створення цілісного об'єкта з окремих елементів різних матеріалів (паперу, картону, дерева, спеціальних будівельних наборів і конструкторів) (О. Гаврилушкіна, Е. Гульянц, С. Давидова, О. Єкжанова, Л. Каліннікова, О. Стребелева, Н. Морозова, Н. Соколова).

У процесі конструювання у дітей закріплюються уявлення про форму і розмір, колір предметів, їх фізичні властивості, розвивається цілеспрямованість власних дій, формуються конструктивні здібності. Дослідження науковців доводять значні пізнавальні можливості конструктивної діяльності дітей, у процесі якої розвивається мислення,